

amikor a szülők könnyen küldhetnek csomagot a fiaiknak mindenfelől. A Pest mellett felsorakoztatott X. érvnél a szakember beavatottságával jegyzi meg: „Az historia naturalis, musaeum physicum és az anatómiai és chirurgia praeparatumok is kimondhatatlan nagy kár nélkül másuvá nem vitethetnek.” Az egyik legfontosabb érv Pest mellett ugyanis az — s végül is ez győz —, hogy a költöztetés igen sokba kerülne.

Végül a 11. § végén 36 betoldott sorban Rácz ismét összefoglalja az érveket Pest mellett: Budán a „nagy hegy” rontja a tanuló ifjúság egészségét, Esztergomban rossz a víz, Vác és Eger csak „falusi uraság, ahol a tanuló ifjúság falusi erkölcsnél egyebet nem tanul”, Nagyszombat az ország végén van. Pest ellenben minden szempontból alkalmas hely, legfőképpen azért, mert szabad város, nem papi város.

A *nemes magyar nemzethez rövid emlékeztető* beszéd tehát nem Rácz Sámuel, hanem Kiss József munkája. Rácz bejegyzéseinek vázlatos ismertetése is meggyőzően bizonyítja viszont, hogy a magyar nyelvű tudományosság és felsőoktatás lelkes előharcosa nemcsak buzdította tanítványát a füzet megírására, hanem kiegészítő megjegyzéseivel jelentékeny részt vállalt a magyar nyelv jogai mellett annyi s oly hathatós érvekkel, harcoló röpirat létrejöttében.

Némedi Lajos

Petrovits-tól Petőfi-ig

Az Irodalomtörténet 1956. évi 2. számában Hernády Ferenc Petőfi *A visszatért* c. zsenyéjének keletkezési idejét többek közt a Petrovich formájú aláírásból próbálta megállapítani s erre a következtetésre jutott: „*A visszatért* is 1841. novembere előtt keletkezett, mert később Petőfi családi nevének nem a Petrovich, hanem a Petrovics formáját használta.”¹ Most, hogy a kritikai kiadás munkálatai kapcsán sor került Petőfi kisebb kéziratai — névbejegyzések, iskolai írások, dedikációk stb. — számbavételére is, pontos képet kaphatunk végre arról, hogy diák- és ifjúkorának egy-egy szakaszában milyen formában írta eredeti családi nevét a költő. E kisebb kéziratok ily szempontból való vizsgálata megmutatja, hogy valóban joggal következtethetünk az aláírás alakjából egy-egy kézirat keletkezési idejére, Hernády Ferenc azonban nem vizsgálta meg elég alaposan a névforma változását Petőfinél — az anyag sem állt még teljes egészében rendelkezésére —, így tévedés is csúszott megállapításaihoz. Pedig e kérdés tisztázása, az egyes időszakokban használt névformák pontos megállapítása nem is csupán a kéziratok keletkezési idejének megállapításához segít hozzá bennünket, képet ad a gyermek- s az ifjú Petőfi tudatának változásairól is. (Áttekintésünkben természetesen csak a költő saját kezű aláírásait vesszük figyelembe, mivel csak ezek tükrözik hitelesen a tudatos szándékot, a diák Petőfi egy-egy időpontra jellemző névívási gyakorlatát.)

Legelső ránk maradt kézírása — valószínűleg az 1833/34-es pesti tanévbeli való könyvbejegyzés — -*ts* végződésel őrzi a kisdíák nevét. A latin—német szótár borítólapjának belső felére e versikét írta Petőfi:

Hic Liber est meus
Testis est Deus,
Hic nomen erit,
Alexander natus,
Petrovits vocatus.³

Ilyen, -*ts* végződésű aláírásokkal találkozhatunk még az 1835—38 közti, három aszódi tanévben is. Így írta alá 1836. jún. 26-án a maga által rajzolt, a Specimina Scripturae címen nyilvántartott szépirásgyakorlatot magába foglaló virágkoszorú alá a nevét (*Al. Petrovits*), de így írta be maga s az öccse nevét — többször is — az általa 1837. szept. 11-től 1838. jan. 2-ig vezetett iskolai könyvtárnaplóba is.⁴ Pontosabban: így *is* írta. Mert — s e könyvtárnapló a legérdekesebb, leghűbb bizonyítéka ennek — Aszódon kezdődött el a névváltoztatások, ill. itt még csak névforma-változtatások sora. Már 1836-ban *A. Petrovics* néven ajándékozta meg Dömök Elek nevű barátját egy színes emléklappal; 1837—38 fordulóján szinte hétről hétre változtatta saját és öccse nevének végződését. Ily érdekesen alakul, változik nevük beírásának

¹ HERNÁDY FERENC: Petőfi három ismeretlen verse és a „Kuruttyó” egy változata. It, 1956. 2. sz. 137.

² Hernády úgy vélte, hogy a Petrovics forma jellemző az egész aszódi korszakra nézve: „ebben a formában ismerik nevét az aszódi évek alatt”. Ld. uo. 136.

³ Erre és az összes, a dedikációkban és könyvbejegyzésekben fennmaradt aláírásra nézve ld. TÖRÖG GYÖRGY: Petőfi névbejegyzései és dedikációi. ItK, 1962. 2. sz. 197—207.

⁴ A mindaddig kiadatlan könyvtárnaplóra nézve bővebben ld. majd a Petőfi Kritikai Kiadás utolsó, még kéziratban levő Függelékében.

sorozata: szept. 11.: *Petrovits Alexander, Petrovits Steph.*, okt. 8.: *Petrovics Steph.*, okt. 15.: *Petrovics Al.*, nov. 3.: *Petrovits Al.*, jan. 2.: *Petrovics Al.*, *Petrovics István.* (Koren István, a tanáruk mindig ts végződéssel írta nevüket!)

Petőfi -cs végű aláírásainak még egy különös formát mutató változata is maradt ránk Aszódról. Az 1838 nyarán írt Specimen Calligraphiae című német szépirásgyakorlatok végén úgy írta alá a nevét, hogy a -cs betű fölé egy fölfelé nyitott félkör alakú jelet húzott. Az alakilag a szlovák írásban használt ún. „mekcsen”-re hasonlító jelnek Petőfinél nincs hangmódosító szerepe, tehát nem beszélhetünk szlovák hatásról. Ilyen jellel ellátott 6 betűkkel a költő diákársainál (pl. Horečzky aláírása a szépirás-füzetben), de magánal Petőfinél is többször találkozhatunk, pl. az az évi könyvtárnapló címfelírásában: . . . *anno scholastico*.⁵

Az aszódi iskolaévek alatt tehát élt még a régi -ts végű alak, de már felbukkant a magyarosabb formájú Petrovics név is. Az aszódi diákélet végeztével azonban nemcsak a váltakozó írásmód maradt abba, hanem eltűntek az addig használt névformák is. Helyüket a -ch végű Petrovich név foglalta el, amely — tudomásunk szerint kizárólagos érvénnyel — fennmaradt egészen az 1841-i pápai tanév kezdetéig. E gyökeres változásnak nyomos okai lehettek, magyarázatát valószínűleg 1838 őszén kezdődő selmeci diákoskodása körülményeiben lehetjük meg. A Petrovich nevet — saját kezű, ránk maradt aláírásainak tanúsága szerint — Selmechányán használta először a költő, ott, ahol először került töményebb, sűrűbb szlovák környezetbe, ahol először szakadt rá kínzóan az apja elszegényedése okozta nyomor. Szláv hangzású nevet -ch végződéssel csak magyar nemesi családok használtak ez időben,⁶ feltehető tehát, hogy e névformával is magyar voltát akarta hangsúlyozni — korábban erre kevésbé volt szüksége —, és kopott, nyomorgó állapotában e fényesebb, különb formájú névvel pótolni hajdani jobb helyzetét, jólét-biztosította ruháit is. Hogy is lehetett volna ekkor még tudatos demokrata! A sors mindinkább reáneheződő, súlyosbodó nyomását érezte még csak, és a dacos szembeszegülést, a megtartó felülmaradási ösztönt. A Petrovich név kíséri végig a katonakor gyötrelmeit és a rákövetkező hónapok nyomorán is, egészen 1841 őszéig.

Az 1841/42-es pápai tanév új szakaszt jelentett Petőfi életében, mely tükröződik név-írási gyakorlatában is: a Petrovich nevet fölváltotta a -cs végű aláírás. Petrovics Sándorként írta be magát — sajátkezűleg — 1841 októberében a kollégium anyakönyvébe, ez a név olvasható az Érdekműnyvbe beírt versei alatt, az 1842 nyarán Szeberényinek küldött levele végén, és osztálytársa, Bárány Gusztáv versfüzete hátlapjára firkált névirás-próbái között is. Bár közben még visszatért a régebbi formákhoz is: az *Elementa algebrae* c. tankönyvében a Petrovits név szerepel (A. *Petrovits Pápa*), az 1841 decemberében írt *Lenke sírján* c. versét pedig — az első közlés szerint (VU 1874. 82. p.) — állítólag Petrovich néven írta alá. (Mivel azonban a versnek ránk maradt egy PIM-ban őrzött, eredeti kézirata is, Petrovics aláírással, lehet, hogy téves az első közlés.) Vigyáznunk kell tehát a névformából való következtetésnél, mert ha általában jellemző is egy-egy forma írása egy adott korszakra nézve, számos kivételt adódik még az általunk ismert kéziratokon is.

A pápai korszakot nemcsak a magyarosabb formájú Petrovics név majdnem kizárólagos használata teszi — a névirás szempontjából — jelentőssé, hanem az új, dicsősegre emelkedett költői név első jelentkezése is. Mégpedig — és ez sem érdektelen adat — Petőfi először -y végződéssel próbálgatta nevének aláírását Bárány Gusztáv nevű iskolatársa versfüzetének hátlapján.⁷ A ránk maradt értékes kéziratok még együtt szerepel a régi és az új név: *Petrovics-Sándor — Petőfy Sándor*. Az aláírások keletkezésének pontos dátumát ma már nem lehet megállapítani, de bizonyára hetekkel, hónapokkal a már Petőfi néven publikált *Hazában* című verse megjelenése, tehát 1842. november 3-a előtt vethette papírra azokat a költő, hisz a tanév befejezése után már nem volt együtt Bárány Gusztávval. A Bajzának küldött május 5-i, Petrovics aláírású levél írásakor nyilván még nem döntött végleges költői név mellett, de a nagy költői siker — az *Athenaeum* közölte *A borozót!* — már követelősen sürgette az elhatározást; bizton hihette, hogy első megjelent versét még több is fogja követni. Az új, a Petőfi név melletti döntést talán a május, június hónap érelelte meg; az aláíráspróbák jellemző adalékul szolgálnak a költői útnak épp elinduló Petőfi e korszakára nézve: az -y-végű forma csak próba, kísérlet, a nép fia új nevének megjelent első versét is már a nép fiaként írta alá: *Petőfi, -y nélkül* . . .

H. Törő Györgyi

⁵ Az ily formában írt 6 betűk használatának ismerete hozzásegített egy vitás kérdés eldöntéséhez is: az 1842-ben *Lanc' Versei* címen összeírt versei kéziratos füzeté címének megállapításához. E korábban is ily címen nyilvántartott füzetke címét a Kritikai Kiad. I. kötete *Lanc' versei-ként* említette. Pedig még ebben a versgyűjteményben is többször előfordul a jellel írt c betű: *béretétokról, újoncjereg*. Tehát itt is mindig c hangot jelöl a 6 betű!

⁶ SZALATNAI REZSŐ szóbeli közlése.

⁷ Bárány Gusztáv „Literaturai zsengek” c. kéziratos versfüzete hátlapján Petőfi három Petrovics és két Petőfy alakú aláírása látható. A füzet a PIM tulajdonában van.